

Veli-Pekka Viljanen

HE 122/2024 vp laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta 2.12.2024

Olen ollut hallituksen esityksen johdosta sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuultavana ja antanut valiokunnalle kirjallisen lausunnon 22.11.2024. Tuolloin arvioitavana oli sosiaali- ja terveysministeriön 12.11.2024 päivätyssä vastineessa ehdotettu 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentin muutosehdotus. Lausunnossani katsoin, että sosiaali- ja terveysministeriön vastineessa ehdotettu pykälämuutos ei riittävällä tavalla ottanut huomioon perustuslakivaliokunnan lausunnossaan PeVL 44/2024 vp (kappale 6) tekemää valtiosääntöoikeudellista huomautusta. Katsoin tuolloin, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulee pyytää asiasta eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaisesti uusi lausunto perustuslakivaliokunnalta, mikäli valiokunta aikoo muuttaa lakiehdotusta ministeriön vastineessa ehdotetulla tavalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tämän jälkeen uudessa vastineessaan (28.11.2024) ehdottanut 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentille seuraavaa sanamuotoa:

”Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluita järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa henkilön elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Tässä laissa tarkoitetaan *elämänvaiheilla* lapsuutta ja nuoruutta, aikuisuutta sekä vanhuutta. Avun ja tuen tarpeen välttämättömyyttä ***eri elämänvaiheissa*** arvioitaessa tulee ottaa huomioon sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä säädetty asiakkaan etu sekä tämän lain 1 §:ssä säädetty tarkoitus vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen toteutumisesta, vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden tukemisesta sekä yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisten, riittävien ja laadultaan hyvien palvelujen turvaamisesta. **Avun ja tuen tarve katsotaan välttämättömäksi, jos vammaisen henkilö tarvitsee vammasta tai sairaudesta johtuvan toimintarajoitteen vuoksi sellaista apua tai tukea, jota vastaavassa elämänvaiheessa olevat henkilöt eivät yleensä tarvitse. Avun ja tuen tarpeet voivat liittyä erilaisiin vastuihin, tehtäviin ja rooleihin perheessä, opiskelussa, työssäkäynnissä ja erilaisissa sosiaalisissa suhteissa.**”

Käytettävissäni on ollut ainoastaan sosiaali- ja terveysministeriön pykäläehdotus, ei sen sijaan uuden säännösehdotuksen perusteluja.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 44/2024 vp katsonut, että hallituksen esityksen 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momenttiin sisältyvää epätasällisyyttä ja tarkkarajaisuuden puutetta ei voida vammaispalvelulain perusoikeusliitännäisiä oikeuksia säänteläessä pitää perustuslain 80 §:n kannalta asianmukaisena. Sääntelyn arvioinnissa voidaan tältä osin kiinnittää huomiota samoihin seikkoihin kuin vuoden 2025 alussa voimaan tulevaa vammaispalvelulakia arvioitaessa (PeVL 79/2022 vp, kappaleet 8—10). Hallituksen esityksen 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momenttia tulee perustuslakivaliokunnan mielestä vielä täsmentää. Tämä on edellytyksenä ehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Tällainen täsmentäminen voidaan perustuslakivaliokunnan mukaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheissa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin (PeVL 44/2024 vp, kappale 6).

Ehdotettu soveltamisalasäännös (2 § 3 mom.) merkitsee sitä, että oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin on vammaisella henkilöllä vain silloin, jos ”hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa henkilön elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta”. Nyt soveltamisalasäännöstä ehdotetaan uutta virkettä, jonka mukaan ”avun ja tuen tarve katsotaan välttämättömäksi, jos vammaisen henkilö tarvitsee vammasta tai sairaudesta johtuvan toimintarajoituksen vuoksi sellaista apua ja tukea, jota vastaavassa elämänvaiheessa olevat henkilöt eivät yleensä tarvitse”. Nähdäkseni tämä virke ei tuo olennaista uutta verrattuna 2 §:n 3 momentin 1. virkkeen sisältöön. Sisällöllistä täydennystä voidaan osittain nähdä uuden pykäläehdotuksen viimeisessä virkkeessä, jonka mukaan ”avun ja tuen tarpeet voivat liittyä erityisiin vastuihin, tehtäviin ja rooleihin perheessä, opiskelussa, työssäkäynnissä ja erilaisissa sosiaalisissa suhteissa”. Tältäkin osin säännöksen merkityssisältö jää edelleen huomattavan tulkinnanvaraiseksi.

Nähdäkseni perustuslakivaliokunnan ponteen liitetyn valtiosääntöoikeudellisen kannanoton tarkoituksena on tähdentää, että vammaispalvelulain tarkoittamien palvelujen sisältö ja saamisedellytykset sekä palveluihin oikeutettujen piiri tulee ilmaista itse laissa täsmällisesti ja tarkkarajaisesti sekä selkeästi ja ymmärrettävästi. Kun kyse on perusoikeusliitännäisen (PL 19 § 1 ja 3 mom.) lain soveltamisalasäännöksestä, voidaan sosiaali- ja

terveysministeriön ehdottamaan uuteenkin muotoiluun kohdistaa perusteltua valtiosääntöoikeudellista kritiikkiä sääntelyn epätäsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden puutteen osalta.

Eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaan valiokunnan tulee pyytää asiasta lausunto perustuslakivaliokunnalta, jos valiokunnassa valmistelevasti käsiteltävän lakiehdotuksen perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta ihmisoikeussopimukseen on epäselvyyttä. Perustuslakivaliokunnalla on kuitenkin tulkintamonopoli eduskunnan sisällä lakiehdotusten perustuslainmukaisuutta ja suhdetta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin koskevissa kysymyksissä. Arvioni mukaan sosiaali- ja terveysministeriön uuden pykälämuotoilunkaan osalta ei voida riidattomasti sanoa, että se vastaisi riittäväällä tavalla perustuslakivaliokunnan lausunnossaan PeVL 44/2024 vp tekemään valtiosääntöoikeudelliseen huomautukseen. Tällaisessa tilanteessa katson, ettei sosiaali- ja terveysvaliokunta voi ilman perustuslakivaliokunnan uutta kannanottoa tehdä 1. lakiehdotukseen sosiaali- ja terveysministeriön vastineessa ehdottamia muutoksia. Päädyn arviossani siihen, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulee pyytää asiassa eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaisesti uusi lausunto perustuslakivaliokunnalta, mikäli valiokunta aikoo muuttaa lakiehdotusta ministeriön uudessa vastineessa ehdotetulla tavalla.

Veli-Pekka Viljanen

OTT, Valtiosääntöoikeuden professori, Turun yliopisto